

*

ALENA MORNŠTAJNOVÁ

HANA*

ROMÁN

*Maminka
má narozeniny*

*

Tronie osudu

*A co budu
dělat já?*

*

*Dozhlás
hlási smrt*

HOST

PRVNÍ ČÁST

Já, Mira

1954–1963

PRVNÍ KAPITOLA

Únor 1954

Nikdy jsem nepochopila, proč dospělí dětem tvrdí, že se vyplácí být hodný a poslušný. Kdybych byla vzorná dcera, bylo by dnes moje jméno vytesané na náhrobním kameni jako jméno maminčiných rodičů – babičky Elsy a dědečka Ervina, kteří umřeli dávno před mým narozením, nebo babičky Ludmily a dědy Mojmíra, u jejichž hrobu jsme s maminkou pokaždé rozsvěceli svíčky v hnědých kelímcích, přestože jsme museli přejít až na horní konec hřbitova.

Zatímco moje kamarádky chodily v neděli odpoledne za hezkého počasí na rodinné procházky do parku nebo špacírem po městě, Dagmaru, Otu a mě maminka navlékla do svátečního a vystrkala nás před dveře hodinářství, které kdysi bývalo naše, ale tou dobou už tam tatínek jen směl pracovat za mizerný plat a maminka měla dovoleno v tmavém přízemním krámku zadarmo vytírat pošlapanou podlahu.

Každou neděli po obědě maminka umyla nádobí, nasadila si černý klobouček, Otíka posadila do kočárku, nebo, když už byl větší, ho popadla za ruku a nasměrovala nás ke hřbitovu.

Cesta se mi zdála nekonečná. Museli jsme jít okolo kostela k řece, přes most, projít celým dolním městem, které se z mně neznámého důvodu jmenovalo Krásno, táhnout se podél dlouhého zámeckého parku za poslední domky, vstoupit hřbitovní branou a čekat, až maminka omete náhrobky, urovná květiny do váziček a rozsvítí svíčky. Během práce mrtvé oslovovala a povídala jim, co je v Meziříčí nového, kdo se narodil, kdo umřel, co se po městě povídá, jak se mají sousedé a co jsme zase provedly my děti.

Neodvažovala jsem se nic říct, jen jsem těžce vzdychala, aby maminka pochopila, jak moc je mi čekání protivné, ale i tak mi pokaždé vyčítavě řekla: „Netvař se, nebýt jich, tak tady nejsi.“

Když na náhrobcích přibyla další jména a to maminčino bylo mezi nimi, vzpomněla jsem si, jak u hrobů každou neděli postávala a mluvila na své blízké. Utěšovalo mě, že je s těmi, po kterých se jí tak stýskalo.

Moje jméno není mezi zlatem vyvedenými nápisy na náhrobku jenom proto, že občas se vyplácí být neposlušná a drzá. Jestli nesouhlasíte, dál už nečtěte. A pro jistotu tuhle knihu nikdy nedávejte do rukou svým dětem.

Zima toho roku, kdy mi bylo devět a kdy se celý můj život úplně změnil, byla krásně bílá a mrazivá, ale v únoru už se zdála nekonečná. Až v posledních únorových dnech se oteplilo, sníh začal odtávat a ledy praskat.

Řeka oddělující Meziříčí a Krásno se místy spíš jen skromně vlekla, než aby spěchala do větších řek, a protože sníh v blízkých horách tál pomalu a prozatím zrychlil proud a zvedl hladinu jen nepatrně, zdála se nám jako stvořená pro krátkou plavbu na uvolněných krách.

Toho února roku devatenáct set padesát čtyři, kdy zlo už číhalo v hloubce pod městem, jsme každý den po škole běželi rovnou k řece a netrpělivě zkoumali, jestli led povoluje a puká a jestli voda teče tak silně, abychom se mohli vyhoupnout na kru, pár metrů se svézt a vychutnat si dobrodružství, o němž nám o přestávkách vyprávěli šestáci-dvojčata Eda a Mirek Zedníčkovi, kteří už před pár lety tak tuhou zimu zažili a okusili plavbu na vlastní kůži.

Po několika dnech led konečně popraskal, střed řeky se uvolnil a kry pomalu putovaly po proudu dolů. Přišla naše chvíle, vymodlená a pečlivě naplánovaná.

Stála jsem mezi dveřmi kuchyně, v jedné ruce jsem držela červenou čepici s bambulí a ve druhé rukavice.

„Co to je za nápad?“ podivila se maminka, když jsem se zeptala, jestli můžu jít s Jarmilkou sáňkovat. V kuchyni bylo útulně teplo a voňavo, protože maminka pekla koláčky na oslavu svých narozenin. „Sníh taje, je úplně mokrý, budeš celá promáčená.“

Natáhla jsem se na plech pro koláček, ale rychle jsem ucukla, protože byl ještě horký. „No právě, co když je to poslední příležitost trochu si zasáňkovat?“

Maminka se na mě podezíravě zadívala. „Miro, ne aby tě napadlo chodit k řece.“

Z toho, že maminka tušila, co máme s Jarmilkou Stejskalovou a kluky Zedníčkovíc v plánu, a přísně mi zakázala chodit k řece, jsem usoudila, že i ona si v dobách, kdy ještě nebyla dospělá a přehnaně opatrná, jízdu na krách dopřávala. Ale věci, které jsem nesměla, abych nepřišla k úrazu, bylo tolik!

Nesměla jsem chodit na půdu, abych nezakopla o nějaké krámy nebo nevypadla z okna. Nesměla jsem chodit do sklepa, abych nesklouzla ze schodů. Nesměla jsem vycházet na lodžii, protože bych mohla chatrnou konstrukcí propadnout na

vydlážděný dvorek. Není divu, že člověk nebere slovo „nesmíš“ vážně, když ho slyší v každé větě.

„Jasně že ne, vždyť jdeme s Jarmilkou jenom na kopec za Zedníčkovíc zahradou,“ řekla jsem a strčila jsem si jeden horký koláček do kapsy.

Maminka byla moc hezká, a když mě objala, hrála jako kamínka a krásně voněla vanilkovým cukrem. Ale v tu chvíli se na mě její velké hnědé oči, které se mi vždycky zdály tak smutné, že jsem se do nich bála podívat, upíraly podezíravě, jako kdyby četly mé nejtajnější myšlenky.

„Jarmilka už čeká,“ řekla jsem, zapnula jsem si kabát, zašněrovala teplé kotníčkové botky a narazila si čepici až do čela.

Maminka mi podala ještě jeden koláček. „Vezmi i Jarmilce.“

Vyběhla jsem ven, popadla jsem Jarmilčiny sáně za popruh a vykročila směrem k náměstí. V zádech mě pálily maminciny oči.

„Na shledanou, paní Karásková,“ zavolala Jarmilka, „a děkuju.“ Pohodila dlouhým blondatým copem, který jsem jí docela nekamarádsky záviděla, protože ji za něj obdivně tahali všichni kluci ze třídy, nevinně se na maminku usmála a kousla do koláčku.

Na konci ulice jsem zabočila doleva.

„Kam to jdeš?“ zeptala se Jarmilka a trhla popruhem, aby mě zastavila. „Přece nebudeme obcházet celé město.“

„Nechci, aby maminka viděla, že jdu k řece.“

„Za roh přece nevidí.“

Rozhlédla jsem se po ulici. V prvním patře oprýskaného domu se pohnula záclona. Možná se mi to jen zdálo nebo možná stará Beneška hlídkovala u okna, aby věděla o všem, co se kolem náměstí šustne. Přidala jsem do kroku. „Nikdy nevíš. Někoho potkáme a bude zle.“

„A k večeři dostaneš hrách,“ zasmála se Jarmilka a odevzaně cupitala za mnou.

Hrách jsem opravdu nesnášela a maminka to věděla, a tak když jsem odmlouvala nebo vyvedla něco, co jsem podle názoru rodičů dělat neměla, mívala jsem ho k obědu i k večeři. Seděla jsem u stolu s ostatními, dívala se, jak si pochutnávají na bramborových plackách s domácí marmeládou nebo na jiné dobrotě, a ujídala zelenou kaši. V duchu jsem se ušklíbla a nahlas jsem řekla: „Pořád je to lepší, než když tatínek odepne řemen.“ Čemuž jsem se – častěji než moji dva mladší sourozenci – občas nevyhnula. A dneska by to na řemen bylo. O tom jsem nepochybovala.

Hnědé boty se mi promáčely dřív, než jsme došly k řece, a za nehty mi i přes rukavice zalezl chlad. Kluci Zedníčkovi už na nás čekali na břehu pod bíle nahozeným kostelíkem se střechou z dřevěných tašek. Pobíhali po rozbředlém sněhu a dlouhými tyčemi se snažili oddělit ledové kry naplavené ke břehu. Jakmile kra sklouzla na vodní hladinu, proud ji zachytil a zprvu pomalu, ale pak čím dál tím rychleji ji unášel k padesát metrů vzdálenému nízkému jezu, kde se led zastavil o nahromaděnou ledovou tříšť.

V tu chvíli mě odvaha opustila a Jarmilku asi taky, protože se posadila na sáně a řekla: „Budou se jen dívat.“

„Poseroutko,“ řekl pohrdavě Eda Zedníček a já jsem pochopila, že když ne krásou, tak odvahou můžu nad Jarmilkou vyniknout. Ji možná kluci tahají za cop, ale na mě budou ještě roky ukazovat a vyprávět mladším spolužákům: „To je ta, co sjela řeku na kře.“

Dívala jsem se, jak Eda šikovně uvolňuje další kus ledu, velký jako tkaná předložka před postel v maminčině a tatínkově ložnici, šlape přímo doprostřed, odstrkuje se holí ode dna a pomalu pluje po proudu směrem ke splavu. Běželi jsme

po břehu, zatímco Eda rozkročený na kře držel holí své provizorní plavidlo v mírnějších vodách, bodal do dna a v bezpečné vzdálenosti od břehu mířil k jezu. Bidlem zmírnil náraz a po nahromaděném ledu přešel na břeh.

Jednoduché, pomyslela jsem si. Až na to přelézání ze kry na kru.

Cestou zpátky k saním se mi dostalo několika dobře míněných rad, které mě o odvahu znovu připravily. „Hlavně se musíš postavit doprostřed kry, abys nesklouzla do vody. A drž se u břehu, tam je mělko. Uprostřed je proud, mohl by tě strhnout, a to bych neustál ani já. A tou tyčí se musíš odrážet z boku, nestrkej ji dopředu, přepadla bys.“

Nohy se mi třásly už nejen zimou, ale i strachy. Eda s Mirkem mi pomohli uvolnit kru. „Naskoč,“ křikl Eda a já jsem skočila, jenomže led mezitím uplaval kousek dolů po proudu, takže jsem dopadla na kraj, led se zhoupł, a já jsem uklouzla.

V letu jsem rozhodila ruce a cítila jsem, jak dopadám na hladinu a nořím se do vody, která zprvu nebyla vůbec studená, ale potom mě stiskla jako obrovské kleště, zalila mi uši, oči i nos, tiskla mě k mělkému dnu a tlačila kamsi do tmy. Než jsem se stačila leknout, něčí ruka mě chytila za klopy kabátu a nadzvedla mě nad hladinu.

„Jsem ti přece říkal, že nemáš stoupat na kraj,“ pronesl Eda a pak se obrátil k Mirkovi a pohrdavě dodal. „To byl tvůj pitomý nápad tahat sem ty holky. Teď z toho bude průšvih.“

Jarmilka stála na břehu a fňukala. Honem jsem se vysoukala z těžkého vodou nasáklého kabátu a začala ho ždímat. Takhle jsem domů nemohla, ale byla mi příšerná zima. Napadlo mě, že rozděláme oheň a u něj si šaty trochu usuším a ohřeju se, a chtěla jsem kluky požádat o sirky, ale zuby mi cvakaly tak, že jsem nemohla promluvit.

„Neřvi tady, půjč jí kabát a doved' ji domů,“ křikl Eda na Jarmilku. Nechotně si rozepnula zimník a přehodila mi ho přes ramena. Moc to nepomohlo. Spíš jsme se teď třásly obě.

„Jestli někomu vyžvaníte, že jsme tady byli s vámi, tak vás zmaluju, i když jste holky,“ pokračoval Eda. „A teď padejte rychle domů,“ kývl na Mirka a oba se rozběhli do svahu.

Hodila jsem promočený kabát na sáně a vydaly jsme se nejkratší cestou k domovu. Zima se mi zakusovala do kůže a poháněla mě k vyššímu tempu. Dvě ulice před naším domem jsem navlhlý kabát vrátila Jarmilce, ta si ho se zjevnou radostí navlékla, věnovala mi soustrastný pohled a ponechala mě osudu. Stále jsem doufala, že při troše štěstí vyjdu do schodů bez povšimnutí, stihnu proklouznout kolem kuchyně, vyběhnout do druhého patra do pokoje, kde jsem spávala se svými sourozenci, a tajně se převléct do suchého.

Nikdy dřív jsem si nevšimla, že těžké vchodové dveře potřebují namazat, schody skřípou, a když si nerozsvítím, což jsem samozřejmě nemohla, není vidět na další schod.

„Rozbilo se světlo?“ ozval se shora hlas, pak zablikala žárovka a já jsem zůstala stát uprostřed schodiště. Když jsem se ohlédla zpátky, bylo mi jasné, že jsem prozrazení stejně uniknout nemohla. Na každém schodu po mně zůstala mokrá loužička.

„To snad není pravda!“ vykřikla maminka, vrhla se ke mně, vytáhla mě do schodů a tam ze mě začala strhávat mokré oblečení. „Co jsi to zase vyváděla? Vždyť jsem ti říkala, že k řece nesmíš.“

Jednou rukou mi stahovala promáčené punčocháče a druhou mě řezala přes ledový zadek. Překvapilo mě to. Bylo to poprvé, co jsem od maminky dostala. Rány nebolely, ale byly hrozně ponižující.

„Ne,“ křičela jsem. „To není pravda! Já jsem u řeky nebyla. Byla jsem sáňkovat s Jarmilkou. Ten sníh je hrozně mokrý, proto jsem celá zmáčená.“

Hanbou a zimou a vším tím leknutím jsem se rozbrečela. Ve dveřích kuchyně se objevili moji sourozenci, ale když viděli tu řež, raději zacouvali zpátky. Dole se otevřely vchodové dveře, protože tatínek uslyšel náš křik až v hodinářství a přiběhl se podívat, co se děje.

„Lhářko jedna ulhaná,“ zlobila se maminka, drhla mě po těle ručníkem, až to bolelo, a strkala mě do peřin. „Uvař rychle čaj,“ zavolala na tatínka a přehodila přese mě duchnu. „Chceš dostat zápal plic a umřít?“

Co to bylo za otázku? Proč bych chtěla umírat? „Nebyla jsem u řeky, spadla jsem do louže,“ vzlykala jsem. „Vážně za to nemůžu.“

Maminka položila hrnek s čajem na noční stůl, na hlavu mi narazila pletenou čepici, k nohám strčila ohřívací láhev a zavřela za sebou dveře. Zachumlala jsem se do peřin, snažila jsem se stisknout termofoz zmrzlými chodidly a potichu jsem pobrekávala. Byla mi zima a mrzelo mě, že se na mě maminka s tatínkem zlobí. Možná jsem neměla lhát, možná jsem měla říct, že mě do té vody někdo strčil, možná...

Za chvíli se mi po těle začalo rozlívát příjemné teplo a v polospánku jsem slyšela, jak se co chvíli otevírají dveře, cítila jsem ruku na čele a pomyslela jsem si, že se maminka přece jenom tolik nezlobí a že se tomu řemenu snad vyhnu a spraví to hračková kaše k večeri.

Tatínek měl zvláštní schopnost chodit úplně neslyšně, takže se někdy zdálo, jako by ani nevstoupil dveřmi, ale prošel stěnami a podlahami jako duch. Dny trávil v přízemní hodinářské dílně,

skloněný u svého pracovního stolu, a opravoval hodinové strojky. Od neustálého sezení měl záda celá shrbená a chodil lehce nachýlený dopředu. Vlasy měl husté, ale skoro šedivé, takže vypadal spíš jako maminčin otec než manžel.

Když jsem byla malá, tak malá, že jsem ještě nechodila do školy a bratříček Ota se schovával mamince pod sukni, vrtalo mi hlavou, jak si moje krásná maminka mohla vzít za muže někoho tak starého, a tak jsem se zeptala.

„Musela si mě vzít,“ řekl tatínek, „vždyť mi ty vlasy zešedivěly kvůli ní.“

„To je pravda,“ řekla maminka a poplácala ho po ohnutém rameni. „Ale jsi rád, ne? Kdo by ti nosil dolů do dílny ty litry čaje? Víš, kolik je to schodů?“

Osmnáct. Úzké schodiště mělo osmnáct schodů, a od té doby, co nebylo hodinářství naše, ale státní a co zedníci zazdili spojovací dveře mezi krámkem a schodištěm, musela maminka s každým hrnkem čaje vyběhnout na ulici a do obchůdku vstoupit hlavními dveřmi, což bylo nepřijemné obzvláště v zimě nebo v dešti.

V krámku mezi hodinami trávil tatínek dlouhý čas nejen ve všední dny, kdy mělo hodinářství otevřeno, ale i o nedělích. Nahoru do našeho bytu v prvním patře se chodil jenom najíst a vyspat. U oběda a u večere mamince vyprávěl o strojcích, které právě opravoval, a maminka ho poslouchala, jako kdyby líčil úžasná dobrodružství. S námi dětmi si moc nepovídal, a když maminka musela odejít a tatínek nás dostal na starost, byl z toho celý vyvedený z míry. Určitě to nebylo tím, že by nás neměl rád. Spíš to s dětmi neuměl a čekal, až povyroste a budeme jeho povídání o hodinových strojcích poslouchat se stejným zaujetím jako maminka.

Té neděle, kdy se můj svět začal otáčet špatným směrem, byl tatínek celý mrzutý, přestože se snažil nedávat to najevo.

Nejdříve jsem si myslela, že se zlobí kvůli mojí ledové koupeli, ale tentokrát jsem v tom byla nevinně. Maminka slavila třicáté narozeniny a tatínek byl nesvůj, protože oslava narušila jeho pravidelný denní řád. Nemohl jít do své dílny, sednout si ke stolku a dávat do pořádku to, co dát do pořádku šlo. Musel se posadit do obývacího pokoje k slavnostně prostřenému stolu se svojí ženou, třemi dětmi a švagrovou Hanou, se kterou svůj vztah do pořádku prostě dát nemohl, i kdyby chtěl.

Důvod byl prostý – švagrová byla ztělesněním výčitky. Každé její slovo, každý pohyb a pohled mu ukazovaly, jak moc ho nemá ráda. Trávit s ní čas u jednoho stolu bylo pro tatínka stejné utrpení jako pro mě.

Já jsem se tety Hany bála. Seděla na židli jako černá můra a jenom zírala. Nikdy si na sebe neoblékla nic barevného. Přes černé šaty s dlouhými rukávy nosila v zimě i v létě černý svetr s kapsami, na nohou černé punčochy a kotníkové šněrovací boty. Nikdy jsem ji neviděla bez šátku, což jsem docela chápala, protože i když ještě nemohla být tak stará, všimla jsem si, že jí zpod šátku čouhají bílé vlasy.

„Proč si ten svetr někdy nesundá?“ ptala jsem se maminky.

„Všimla sis, jak je hubená,“ řekla mi. „A hubení lidé bývají zimomřiví.“

„Kdyby jedla, jak se má, tak by tak hubená nebyla. Jenom ujídá ten chleba, co nosí po kapsách, proč si raději nevezme něco pořádného?“ Nebo dospělí můžou drobit všude, kudy chodí, a děti ne?

„To je pořád samé proč. Co je ti do toho? Říká ti snad teta Hana, co máš dělat, a co ne?“

A to byla pravda pravdoucí. Teta Hana byla jediný dospělý, od kterého jsem nikdy neslyšela slovo nesmíš. Vlastně jsem od ní málokdy slyšela i nějaké jiné slovo, protože teta Hana skoro

vůbec nemluvila, jenom zírala. Tak divně. Jako kdyby se dívala, ale neviděla. Jako kdyby odešla, ale tělo zapomněla na židli. Chvillemi jsem dostala strach, že se najednou sesune na zem a zbude po ní jen hromádka černých hadrů.

Mohlo mě napadnout, že maminka se bude tety Hany zastávat. Teta Hana byla její starší sestra a vlastně jediná příbuzná, kterou jsme měli. Maminka ji měla hrozně ráda, čemuž jsem se docela divila, protože teta nikdy nedala najevo, že by jí na komkoli z nás záleželo. Jednou jsem viděla, jak ji po příchodu chtěla maminka obejmout, ale teta ucukla, jako kdyby se o ni popálila. Maminka se na ni vždycky usmívala, mluvila na ni konejšivě, jako na malou holčičku, a kdyby ji o to teta požádala, snesla by jí snad i modré z nebe. Ale teta ji ani nikoho jiného nikdy o nic nepožádala. Prostě jen seděla v obývacím pokoji a dívala se do prázdna a někdy ze sebe vydala krátkou odpověď hlasem, který zněl úplně stejně jako ten maminčin.

Zasedli jsme ke slavnostnímu obědu a já jsem napůl očekávala, že místo svíčkové přistane na mém talíři hrachová kaše. Během dopoledních výzkumných cest do kuchyně jsem sice nevyzozorovala, že by pro mě maminka vařila hrách, ale z jejího odměřeného chování jsem vytušila, že včerejší záležitost s koupelí ještě není uzavřená.

Dostala jsem stejné jídlo jako ostatní. Že by mi maminka u příležitosti svých třicátých narozenin udělila milost?

Už jsem začínala doufat, ale pak přišel čas na moučník. Nádherné, báječné žloutkové věnečky s lesklou cukrovou polevou, koupené k této zvláštní a mimořádné události přímo v cukrárně u náměstí.

Maminka je z tácku zvedala stříbrnými kleštičkami a jeden kousek za druhým pokládala na dezertní talířky se zlatým lemováním, které vyndávala ze sekretáře jen při slavnostních

příležitostech. První položila před tetu, pak před tatínka, Dagmarku a Otu. Potom se rozhlédla a řekla: „Tak, a ještě jeden pro mě.“

„A co já?“ zeptala jsem se poněkud unáhleně, protože jsem věděla, jakou uslyším odpověď.

„Ty si zákusek nezasloužíš. Šla jsi k řece, i když jsi věděla, že to máš zakázané, a navíc jsi mi ještě lhala.“

Začala jsem fňukat. Všichni se na mě podívali. Sourozenci soustrastně a teta Hana nechápavě. A tatínek jen pokýval hlavou a řekl: „Nebřeč, nebo odepnu řemen. I tak jsi z toho vyvázla lacino.“

„Tak teda dobrou chuť,“ řekla jsem, odstrčila židli, až se skoro převrátila, a utekla jsem z pokoje.

„A ještě ke všemu je drzá,“ slyšela jsem tatínkův hlas. „Měl jsem jí nasekat.“

„Ale vždyť mám narozeniny,“ řekla konejšivě maminka, a co bylo dál, už jsem neslyšela, protože jsem vyběhla po dřevěných schodech do druhého patra do dětského pokoje. Tam jsem sebou plácla na postel a brečela vzteky nahlas.

Tak nahlas, že jsem neslyšela zlo, které se narodilo pod městem a toho dne se vetřelo i do našeho domu. Uslzenýma očima jsem neviděla, jak po nás napíná chtivé prsty, rdousí naděje a rozsévá smrt. Netušila jsem, že neviděno a neslyšeno číhá dole u stolu a vyhlíží si své oběti.